మహాశ్వేతాదేవి

14.01.1926 - 28.07.2016

సాహిత్య ప్రస్థానం

ఆగష్టు 2016

సాహితీస్రవంతి

నివాళి

అణగారిన బతుకుల్లో అక్షరకిరణం మహాశ్వేతాదేవి

- బెందాళం క్రిష్ణారావు
7306434888

రవీంద్రనాథ ఠాగూర్ స్థాపించిన 'శాంతినికేతన్' లో మహాశ్వేతాదేవి చదువుకున్నారు. స్వాతంత్ర్యానంతరం మహాశ్వేతాదేవి కుటుంబం భారతదేశానికి వచ్చేసింది. ఇండియన్ పీపుల్ థియేటర్ అసోసియేషన్ వ్యవస్థాపకుల్లో ఒకరైన ప్రముఖ నాటక రచయిత, ప్రజా రంగస్థల ఉద్యంకారుడు బిజోన్ భట్టాచార్యను ఆమె వివాహం చేసుకున్నారు. కాని కొంతకాలం తర్వాత వారిద్దరి మధ్య విభే దాలు రావడం వల్ల విడిపోయారు. వీరి కుమారుడు నవారుణ్ భట్టాచార్య కూడా తర్వాతకాలంలో ప్రసిద్ధిచెందిన నవలా రచయితగా ప్రసిద్ధి పొందాడు.

ప్రజాజీవితంలో మమేకమైనవారే సమాజానికి ఉపయోగపడే సాహితీవేత్తలు కాగలరని అక్షరాలా రుజువుచేసిన మహాశ్వేతాదేవి జూలై 28న సాహితీలోకం నుంచి నిష్క్రమించారు. ఆమె ఒక సాహితీవేత్తగా మాత్రమే కాదు నిజమైన ప్రజాఉద్యమకారిణి, అణగారిన జీవితాల్లో అక్షరచైతన్య కిరణంగా తన చివరిశ్వాస వరకూ నిలిచారు.

"రచయితలంతా తమ తరానికి జవాబుదారులు, తమకు తాము జవాబు చెప్పుకోవాల్సిన వాళ్లు...అంత:సాక్షి ఉన్న రచయిత పీడిత ప్రజల పక్షాన దృఢంగా నిలవాలి. అలా కాకపోతే ఆ రచయితల్ని నిర్దోషులుగా భావించే ప్రసక్తేలేదు "

"నేను అభాగ్యుల పక్షాన నిలబడి నా శాయశక్తులా కలంతో పోరాటం కొనసాగిస్తున్నాను. ఆ విధంగా నాకు నేను సంజాయిషీ చెప్పుకోవాల్సి వస్తే తలదించుకోవాల్సిన అగత్యం ఏనాడూ కలగబోదు" ఒక ఇంటర్వ్యూలో మహాశ్వేతా దేవి చెప్పిన మాటలివి.

సామ్రాజ్యవాద దోపిడీశక్తుల పీడనలో నలిగిపోతున్న సామాన్యుల ఆక్రందనలను సామూహిక చైతన్యంగా మల్చడానికి ఒక చోదక శక్తిగా చివరివరకూ నిలిచిన మహాశ్వేతాదేవి అప్పటి అవిభక్త బెంగాల్‌లోని ఢాకాలో జనవరి14, 1926లో జన్మించారు. ఆమె తండ్రి మనీష్ ఘటక్ ప్రముఖ కవి. బెంగాలీ సాహిత్యంలో పేరు పొందిన సాహితీ వేత్త. మనీష్ ఘటక్ 'యువనాశ్వ 'పేరిట కల్లోల ఉద్యమంలో భాగంగా కవిత్వం చెప్పాడు. ఆమె పినతండ్రి రిత్విక్ ఘటక్ ఫిల్మ్ మేకర్. భారతదేశంలో సమాంతర సినిమా ఉద్యమానికి ప్రాణం పోసిన వారిలో ఆయన ఒకరు. భారతీయ సినిమా గర్వించదగ్గ తొలితరం దర్శకుల్లో ఆయనొకరు. ఆమె తల్లి ధరిత్రీ దేవి మహాశ్వేతాదేవికి చిన్నతనంలోనే చెకోవ్ నీ, టాల్ స్టాయి నీ, డికెన్స్ నీ పరిచయం చేసింది.

రవీంద్రనాథ ఠాగూర్ స్థాపించిన 'శాంతినికేతన్' లో మహాశ్వేతాదేవి చదువుకున్నారు. స్వాతంత్ర్యానంతరం మహాశ్వేతాదేవి కుటుంబం భారతదేశానికి వచ్చేసింది. ఇండియన్ పీపుల్ థియేటర్ అసోసియేషన్ వ్యవస్థాపకుల్లో ఒకరైన ప్రముఖ నాటక రచయిత, ప్రజా రంగస్థల ఉద్యంకారుడు బిజోన్ భట్టాచార్యను ఆమె వివాహం చేసుకున్నారు. కాని కొంతకాలం తర్వాత వారిద్దరి మధ్య విభేదాలు రావడం వల్ల విడిపోయారు. వీరి కుమారుడు నవారుణ్ భట్టాచార్య కూడా తర్వాతకాలంలో నవలా రచయితగా ప్రసిద్ధి పొందాడు. రవీంద్రుడి సన్నిధిలో శాంతినికేతనంలో చదువుకున్న 1936-38 మధ్యకాలంలో తనని టాగోర్ సాహిత్యపరంగా తీవ్రంగా ప్రభావితం చేసారని కూడా పలుసందర్భాల్లో ఆమె చెప్పేవారు. అయితే ఆమె జీవితం ఆ కళాత్మకతకీ, ఆ కాల్పనికతకే పరిమితం కాలేదు. సామాజిక

వాస్తవికతవైపు ఆమె అడుగులు వేసారు. 1950లో కమ్యూనిస్టు అన్న అభియోగంపై ఆమెను తపాలాశాఖ ఉద్యోగం నుంచి తప్పించారు. ఆ తర్వాత 1970లో ఆమెను నక్సలైట్ అంటూ పోలీసులు వెంటాడారు. తపాలాశాఖ ఉద్యోగం నుంచి తప్పుకున్న తర్వాత కోల్‌కతలోని బిజోయ్‌ఘర్ కళాశాలలో 1964నుంచి ఆమె విద్యాబోధన చేసారు. ఈ కళాశాల సంపన్న కుటుంబాలకు చెందిన విద్యార్థినులకు మాత్రమే పరిమితమై ఉండేది. ఈ కాలంలోనే ఆమె రచయిత్రిగాను, జర్నలిస్టుగాను మారారు. నెమ్మదిగా ఆమె ఆదివాసి, దళిత బడుగు బలహీనవర్గాల జీవితాలలోని దయనీయ పరిస్థితులపై దృష్టిసారించారు. వారి జీవితాల్లో మార్పుకోసం ప్రయత్నించడమే తన జీవితలక్ష్యంగా పెట్టుకున్నారు.

ఆదివాసీ నాయకుడు బిర్సా ముండా జీవిత కథను అరణ్యేర్ అధికార్ పేరుతో నవలీకరించారు. ఆ నవలకు సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు లభించింది.

కళాశాలలో విద్యార్థినులకు ఆంగ్ల సాహిత్యాన్ని బోధించడం, గ్రామీణ భారతదేశంలోని బడుగువర్గాల జీవితాల గురించి పత్రికలకు వ్యాసాలు రాయడం చాలా కాలం కొనసాగించారు. సామాజిక కార్యక్రమాలే ఆమె సాహితీ వ్యాసంగానికి అవసరమైన ప్రేరణనిచ్చాయి. చాలామంది రచయితల్లా ఆమె నాలుగు గోడలమధ్యే ఉండిపోయి సామాజిక రచనలు చేయలేదు. ఒక జర్నలిస్టుగా మాత్రమే ఆమె తన పరిధిని ఒక గిరిగీసుకుని కూర్చోలేదు. బెంగాల్, బీహార్, ఒడిసా, ఆంధ్రప్రదేశ్, మధ్యప్రదేశ్, చత్తీస్‌ఘడ్ తదితర రాష్ట్రాల్లోని మారుమూల ఆదివాసీ గ్రామాల్లోకి వెళ్లి అక్కడి ప్రజాజీవితాన్ని ప్రత్యక్షంగా పరిశీలించారు. తాను చూసినదానిని, అవగాహన చేసుకున్నదానిని అక్షరాయుధాలుగా అందించారు. అలాగని ఆమె కేవలం సాహిత్యానికి మాత్రమే పరిమితం కాలేదు. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో గిరిజనులను, బడుగు బలహీనవర్గాలను సమీకరించి, వ్యవస్థీకృతంగా వారు తమ సమస్యలను పరిష్కరించుకునేలా వారిలో చైతన్యాన్ని సృజించారు. ఝాన్సీ రాణి మీద తానే స్వయంగా వివరాలు సేకరించి ఒక నవల రాసారు. "ఝాన్సీ కా రాణి" అనే పేరుతో 1956లో వచ్చిన ఆమె తొలినవల అది. అప్పటి నుంచీ చాలా వేగంగాను, చాలా ఎక్కువగాను ఆమె రాశారు. మొత్తం 20 కథా సంపుటాలు ప్రచురించారు. దాదాపు వంద నవలలు రాశారు.

నగ్జల్బరీ ఉద్యమం నేపథ్యంగా ఆమె 1975 లో రాసిన 'హజార్ చౌరాసీర్ మా '(1084వ వ్యక్తికి చెందిన తల్లి) ఆమెను ఒక జాతీయ స్థాయి రచయితగా మార్చేసింది. ఆ నవలకే ఆమెకు1996 లో జ్ఞానపీఠ పురస్కారం లభించింది. ఆ ఇరవయ్యేళ్ళ మధ్యకాలంలో ఆమె అసంఖ్యాకంగా కథలు, నవలలు రాసింది. వాటిల్లో బిర్సాముండా ఇతివృత్తంగా రాసిన 'అరణ్యేర్ అధికార్' (1977, తెలుగులో 'ఎవరిదీ అడవి'), అగ్నిగర్భ(1978), 'బషాయిటుడు ', 'ఛోటీ ముండా ఏవం తార్ తీర్ '(1980), 'రుడాలి' లాంటి సుప్రసిద్ధ రచనలున్నాయి. బ్రిటీషు వారికి వ్యతిరేకంగా జరిగిన ముండా తిరుగు బాటులో నాయకత్వం వహించిన ప్రముఖ ఆదివాసీ నాయకుడు బిర్సా ముండా జీవిత కథను అరణ్యేర్ అధికార్ పేరుతో నవలీకరించారు. ఆ నవలకు సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు లభిం చింది. ఆమె రాసిన అనేక కథలు సినిమాలుగా వచ్చాయి. గోవింద్ నిహ్లానీ తీసిన 'హజార్ చౌరాసీకీ మాం' గొప్ప సినిమాగా పేరు తెచ్చుకుంది. నక్సలైటు ఉద్యమంలో తన కొడుకు ఎందుకు చేరాడో తెలుసుకోవాలన్న ఒక తల్లి ప్రేగు బాధను ఆమె నవలగా మలిచారు. సూరంపూడి సీతారాం ఈ నవలను 'ఒకతల్లి' పేరుతో తెలుగులో అనువదించారు. 1993లో కల్పనా లాజ్మి 'రుదాలీ' నవలను సినిమాగా తెరకక్కించారు. ఈ నవలలోని వస్తువుకూడా అసాధారణమైనది. రాజస్థాన్లో అగ్రకులాల ఇంట ఎవరైన పురుషుడు మరణిస్తే దుఃఖించడానికి, రోదించడానికి కిరాయికి వెళ్ళే మహిళ కథ ఇది. అనేక కష్టాలు, అనేక చావులను చూసి కూడా ఎన్నడూ ఏడుపన్నది తెలియని ఒక మహిళ, చివరకు ఒక సంపన్న కుటుంబంలో కిరాయికి రోదించే స్త్రీగా వెళ్ళడం, అక్కడ ఆమె కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగే వార్త తెలియడం ఇందులో కథావస్తువు. ఈ కథ బడుగు స్త్రీల జీవితాలను అత్యంత ఆర్ద్రంగా మనకు తెలియజేస్తుంది. మహిళల హక్కులపై ఆమె రాసిన కథ 'చోలీకే పీఛే' సినిమాగా ఇటాలియన్ డైరెక్టర్ ఇటలోస్పయినేలీ తీశారు. ఈ సినిమా ఎన్నోభాషల్లో తర్జుమా అయ్యింది.

మహాశ్వేతాదేవి రచనలన్నీ అన్నీ బెంగాలీ భాషలో రాసినవే. కాని ఆమె రచనలు భారతీయ భాషల్లోనే కాదు, అనేక విదేశీ భాషల్లోకి కూడా అనువాద మయ్యాయి. బెంగాలీ సాహిత్యంలోనే కాదు భారత సాహిత్యం లో ఆమె తన దైన అధ్యాయాన్ని రాసుకున్నారు. ఆమె కథ ల్లోను, నవలల్లోను కనిపించే పాత్రలు వలస కూలీలు, నిమ్న కులాలు, భూమిలేని

పాలేరులు, తోడులేని నిరు పేద మహిళలు, హక్కులంటే ఎరుగని ఆదివాసీలు, ఈ అణగారిన వర్గాల పై పెత్తనం చెలాయించే దౌర్జన్యాలకు పాల్పడే పెత్తందారులు. సమాజంలో తాను చూసిందే ఆమె రాశారు. నిజ జీవితంలో తాను చూసిన కథలను సాహిత్య విలువలతో, విశ్వజనీన ప్రమాణాలతో అద్భుతమైన కథనంతో ఆమె నవలీకరించారు. స్వతంత్ర భారతదేశంలో ఆదివాసులకి బతకడానికి కూడా హక్కు లేకపోయిందనేది మహాశ్వేతాదేవి చూసి, చెప్పిన మాట. దాదాపుగా ఆమెకి సమకాలికంగా తెలుగు కళింగాంధ్ర కథకులు భూషణం వంటివారు కూడా ఆ మాటే చెప్తూ వచ్చారు. పురులియా నుంచి పాడేరుదాకా పరిస్థితులవే. కాని తాము చూసినదాన్ని ఆమెలాగా విస్తృతమైన కాన్వాసుమీద, నిష్ఠురమైన వ్యంగ్యంతో, విస్తారంగా రాయగలిగిన రచయితలు తెలుగులో లేకపోవడం కొంత బాధాకరమే. ఆమె తన రచనల్లో వేలెత్తి చూపిన అనేక సమస్యలు రాజకీయ వేదికలపై చర్చకు రాకతప్పడంలేదు.

మహాశ్వేతా దేవి పశ్చిమబెంగాల్ వామపక్ష ప్రభుత్వం భూ సంస్కరణలను మనస్ఫూర్తిగా హర్షించారు. అయితే అవి ప్రభుత్వ విధానాల వల్ల కాక అప్పటి సీనియర్ మంత్రి వినయ్ చౌదరి కృషి వల్ల జరిగాయని భావించేవారు. బెంగాల్‌లో భూమి, రెవెన్యూ శాఖ అద్భుతంగా పనిచేసిందని అప్పట్లో ఆమె మెచ్చుకున్నారు. నందిగ్రాం, సింగూరు ఘటనల తర్వాత వామపక్ష ప్రభుత్వంతో విభేదించారు. పరిశ్రమలు రావాలి కానీ అందుకు బీడు భూమిని ఉపయోగించాలని సూచించే వారు. 2011 ఎన్నికల్లో ఆమె మమతా బెనర్జీ ఇచ్చిన పరివర్తన నినాదాన్ని గట్టిగా బలపరుస్తూ వామపక్షాలకు వ్యతిరేకంగా ప్రచారంలో పాల్గొన్నారు. మమతా బెనర్జీ కూడా అనుకున్న ప్రకారం పనిచేయడం లేదని ప్రశ్నించినప్పుడు అంతా ఒక్క రాత్రిలో జరిగిపోదని వ్యాఖ్యానించే వారు.

ప్రభుత్వ కార్పొరేట్ అనుకూల ఆర్థిక విధానాలకు వ్యతిరేకంగా, పచ్చని పంట పొలాల్ని అన్నం పెట్టే రైతుల నుండి లాగేసుకుంటున్న విధానాన్ని ఆమె కడవరకు నిరసించారు. రాజ్యహింసపై ఆగ్రహాన్ని ప్రకటించారు. ఆపరేషన్ గ్రీన్‌హంట్‌ను వ్యతిరేకించారు. పశ్చిమ బెంగాల్లోని డీ నోటిఫైడ్ ఆదివాసీ ప్రజలు 'సబర్' తెగకు ఆమె అందించిన సేవల వల్ల ఆమెను 'సబర్ తెగకు తల్లి' గా భావిస్తారు. 'ఆదివాసుల అమ్మ' గా గౌరవిస్తారు. ఆదివాసీ పత్రిక 'బర్తికా' కు సంపాదకురాలిగా ఆమె 1980 నుంచి సేవలందించారు.

తెలుగునేలతో ముఖ్యంగా కళింగాంధ్ర ప్రాంతంతో మహాశ్వేతాదేవికి అనుబంధం ఉంది. 1997 మే7న జనసాహితి సంస్థ ఆహ్వానంపై విశాఖపట్నం వచ్చారు. అల్లూరి సీతారామరాజు వర్ధంతి సందర్భంగా వేలాదిమంది ఆదివాసీల ఊరేగింపులోనూ, బహిరంగసభలోనూ ఆమె పాల్గొన్నారు. తర్వాత రోజు సాహితీ సదస్సుల్లో పాల్గొన్నారు. ఆ మర్నాడు విజయనగరం జిల్లా దుగ్గేరు ఏజెన్సీలో ఆదివాసీల మహాసభలో 'మన్యంవీరుని పోరుదారి' అనే పుస్తకాన్ని ఆవిష్కరించారు.

2006లో జర్మనీలోని ఫ్రాంక్ ఫర్ట్ బుక్ ఫెయిర్‌లో భారతదేశం పాలుపంచుకున్న సందర్భంలో ప్రతినిధిగా వెళ్లిన మహాశ్వేతాదేవి చేసిన ప్రారంభ ఉపన్యాసం అందరినీ కదిలించింది. శ్రోతలు కన్నీళ్ళు పెట్టుకునేలా ఆమె ప్రసంగించారు. రాజ్ కపూర్ సినిమాలోని పాట, మేరా జూతా హై జపానీ (బూట్లు జపానువి), పట్లూన్ ఇంగ్లీస్తానీ (ప్యాంటు ఇంగ్లీషువారిది), లాల్ టోపీ రూసీ (టోపీ రష్యాది), ఫిర్ భీ దిల్ హై హిందూస్తానీ (అయినా మనసు భారతీయం) అనే పాటతో ఆమె ప్రారంభించిన ఉపన్యాసం అందరినీ కన్నీళ్ళ పర్యంతం చేసింది.

అనేక విశిష్టమైన పురస్కారాలు ఆమెను వెతుక్కుంటూ వచ్చాయి. 1979లో సాహిత్య అకాడమీ పురస్కారం, 1986లో పద్మశ్రీ, 1996లో జ్ఞానపీఠ్, 1997లో రామన్ మెగసెసె, 2006లో పద్మవిభూషణ్ వంటి పురస్కారాలు అమెకు లభించాయి. గిరిజన, ఆదివాసీల సంక్షేమం కోసం ఆమె అనేక సంస్థలను కూడా స్థాపించారు. ఆమె కుమారుడు నాబారుణ్ కూడా సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు పొందిన కవి, నవలా రచయిత. ఇతడు 2014లో మరణించాడు.

కలకత్తాలో సుదీర్ఘ కాలం నివసించిన మహాశ్వేతాదేవి భారతదేశం గర్వించ దగ్గ మహిళగా, రచయిత్రిగా, సమాజ సేవకురాలిగా ప్రపంచవ్యాప్త గుర్తింపు పొందారు. తొంభయి సంవత్సరాలకు పైబడిన వయసులో ఆమె తన కార్యకలాపాల్లో అలసటను దరికి రానీయలేదు. మహాశ్వేతాదేవి మరణం సాహితీలోకంలో ఒక లోటును ఏర్పరిచింది. ఆమె అమరత్వం నేడు ఆదివాసుల, దళితుల, మహిళలపై అమలవుతున్న వ్యవస్థీకృత హింస, ఆధిపత్య హిందూ మతోన్మాద హింస, సామ్రాజ్యవాద నిరంకుశ దళారీ దోపిడీ విధానాలు అమలుచేస్తున్న రాజ్యం ప్రజలపై చేసే యుద్ధం వీటన్నిటినీ ప్రశ్నించమని మార్గదర్శకం చేస్తోంది.

❋